

Piskurewicz, Jan

Raport ambasadora RP w Moskwie Wacława Grzybowskiego o wyborach do Akademii Nauk ZSRR w dniach 28 i 29 stycznia 1939 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/1, 117-126

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Piskurewicz
(Warszawa)

**RAPORT AMBASADORA RP W MOSKWIĘ
WACŁAWA GRZYBOWSKIEGO O WYBORACH
DO AKADEMII NAUK ZSRR W DNIACH 28 I 29 STYCZNIA 1939 R.**

Sytuacja nauki w Związku Radzieckim budziła w II Rzeczypospolitej duże zainteresowanie zarówno w kołach rządowych, jak i w środowisku naukowym. Zainteresowanie to wyraziło się może najbardziej spektakularnie w odczycie na Zamku Królewskim w Warszawie (z udziałem zaproszonych ministrów, byłych premierów i ekspertów) wygłoszonym w 1934 r. przez ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Wojciecha Świątosławskiego po jego powrocie z podróży do ZSRR¹.

W 1939 r. niepewne stosunki z naszym wschodnim sąsiadem sprawiły, że wszelkie istotne działania władz radzieckich śledzone były z tym większą uwagą. Nie przypadkiem kopię raportu ambasadora Grzybowskiego², oprócz MSZ, MWRiOP, PAU i TNW, otrzymał także Oddział II Sztabu Głównego.

Wybory do Akademii Nauk ZSRR były takim istotnym wydarzeniem ze względu na centralną pozycję, jaką w konfiguracji instytucji naukowych ZSRR zajmowała Akademia oraz ze względu na jej znaczenie w życiu kraju. Sposób ich przeprowadzenia mógł świadczyć nie tylko o zmianach w polityce naukowej lecz także o zmianach stricte politycznych i dlatego z taką uwagą był analizowany przez Ambasadę RP w Moskwie.

W 1939 r. Akademia Nauk ZSRR posiadała ponad sto instytutów naukowych, stacji, samodzielnych laboratoriów, muzeów oraz swoje oddziały w wielu republikach. Zatrudniała blisko dziesięć tysięcy pracowników. W poczet jej członków (łącznie 350 członków honorowych, rzeczywistych i korespondentów) wchodziło nie tylko uczeni, lecz także przedstawiciele najwyższych władz, co m.in. świadczyło o prestiżu instytucji, nawiązującej do tradycji Akademii Nauk założonej w 1724 r. przez Piotra I (oficjalnie otwarcie Akademii nastąpiło w grudniu 1725 r.). W 1939 r. „za wybitne zasługi w dziele rozwijania światowej nauki i dalszego wszechstronnego rozwijania marksizmu-leninizmu” członkiem honorowym Akademii został Józef Stalin³.

Już od końca lat dwudziestych prace Akademii poczęto planować i wiązać z potrzebami gospodarki. Właśnie w 1939 r. Akademia zwiększyła liczbę swych wydziałów – z trzech (matematyczno-przyrodniczy, nauk społecznych i nauk technicznych) do ośmiu (fizyko-matematyczny, chemiczny, geologiczno-geograficzny, biologiczny, techniczny, historyczno-filozoficzny, ekonomiczno-prawny oraz literacko-językowy), co łączone było ze zwiększonymi zadaniami, jakie jej wytyczyły władze państwa⁴. Wspomina o tym w swoim raporcie ambasador Grzybowski.

Raport Wacława Grzybowskiego warto zobaczyć w kontekście dyskusji nad stosunkiem państwo–nauka, jaka ówczesznie trwała, a w której większość polskiego środowiska naukowego wypowiedała się za zupełną niezależnością nauki⁵. Z drugiej strony, uwagi Grzybowskiego o dość demokratycznym przebiegu wyborów do Akademii i pewnych zmianach w polityce naukowej państwa radzieckiego kontrastują z powszechnym przekonaniem o całkowitym ubezwłasnowolnieniu świata nauki w ZSRR przed drugą wojną światową.

Kopia poufnego raportu ambasadora RP w Moskwie Wacława Grzybowskiego z 25 kwietnia 1939 r., która pochodzi z Archiwum PAN w Krakowie, wpłynęła do Sekretariatu Polskiej Akademii Umiejętności dnia 29 kwietnia 1939 r.⁶ Liczy 9 stron oraz dwustronicowy załącznik z wykazem członków rzeczywistych Akademii Nauk ZSRR wybranych 28 i 29 stycznia 1939 r.

[nadruk:] Ambasada
Rzeczypospolitej Polskiej
w Moskwie

25 kwietnia 1939

Poufne

15/sow/4.
wybory do
Akademii Nauk

Do
Pana Ministra Spraw Zagranicznych
w Warszawie

W wykonaniu decyzji Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z dnia 8 października 1938 r. o powiększeniu liczby członków Akademii Nauk ZSRR⁷ w dniu 28 i 29 stycznia rb. zostały przeprowadzone wybory 56 członków rzeczywistych i 102 członków korespondentów. Liczby te przekraczają – w pierwszym wypadku o 6, w drugim o 2 osoby – cyfry zapowiedzianych wakansów, najprawdopodobniej na skutek zdekompletowania składu Akademii, spowodowanego przez śmierć kilku akademików w ciągu ubiegłego roku.

Zgodnie z postanowieniami statutu procedura wyborów była następująca: wystawianie kandydatów, omawianie ich kwalifikacji w poszczególnych oddziałach, wybór przez plenum Akademii. Prawo do wystawiania kandydatur posiadają organizacje naukowe, organizacje społeczne oraz pojedynczy uczeni. Z uprawnień tych w stosunku do kandydatur członków rzeczywistych korzystała właściwie jedynie pierwsza grupa, z wyjątkiem 6-ciu wypadków (na 248 kandydatów) wysunięcia ich

przez pojedyncze osoby w liczbie 4-ch. Fakt tak słabego indywidualnego korzystania z powyższych uprawnień tłumaczy się tym prawdopodobnie, że jest to bądź co bądź zaangażowanie odpowiedzialności osobistej wysuwającego kandydaturę, stąd więc wystąpili z nimi uczeni, jedni z najbardziej służalczo oddanych reżimowi.

Poza organizacjami naukowymi żadne inne z kandydaturami nie występowały, co nie odpowiada reklamowanemu szeroko – dla wykazania popularności nauki sowieckiej i jej zdemokratyzowaniu – współudziałowi społeczeństwa. Dla uprawdopodobnienia tego twierdzono, że do komisji ekspertów i oddziałów Akademii zwracają się z interwencjami również i organizacje, nie posiadające charakteru naukowego, oraz że zgłoszenia te były rozpatrywane.

Druga, najważniejszą fazą, było rozpatrywanie kandydatur przez specjalne, w oddziałach ukonstytuowane komisje ekspertów. Kandydaty ustalone przez te komisje były poddawane głosowaniu w oddziałach, a następnie na plenum Akademii.

Ilość wysuniętych kandydatur była znaczna i wynosiła przeciętnie 5 osób na jeden wakans (248 kandydatów na 50 wakansów na członków rzeczywistych, 542 – na członków korespond.), różniczkując się bardzo znacznie zależnie od oddziałów. W oddziale historii i filozofii wypadło na wolne miejsce 3 kandydatów, na oddziale fizyki, matematyki i astronomii – 9, chemii – 5, biologii – 12, technicznym zaś 4–5. Mała stosunkowo ilość kandydatów na tym ostatnim oddziale jest charakterystyczna jeżeli się weźmie pod uwagę, że z okazji wyborów szczególnie mocno było podkreślane znaczenie wzmocnienia „sztabu naukowców sowieckich” nowymi pierwszorzędnymi siłami w związku z wielkimi wymaganiami, stawianymi przez życie techniczne sowieckiej, oraz że propagandowo ześrodkowano całą uwagę właśnie na tej grupie. Ponadto, że przewidziano wejście do tej grupy przedstawicieli dziedzin dotąd w Akademii nie reprezentowanych, a posiadających duże praktyczne znaczenie, jak np. transport kolejowy i wodny. O tym, że stwarzanie tego rodzaju nowych sekcji było powodowane względami całkiem codziennego znaczenia, a nie chęcią wydzielenia grupy ludzi, wyposażonych we wszelkie środki dla pracy ściśle naukowej, świadczy m.in. wypowiedzenie się nowowybranego w tej sekcji, akademika Obrazcowa⁸ („Prawda” z 30 I rb.), ujmującego jej zadania w ten sposób: celem sekcji jest stworzenie systemu studiów wszelkiego rodzaju transportu jako jednej całości. „Wybrani będą mieli nad czym popracować”, bo wiele rzeczy jest do zrekonstruowania. Należy – według niego – podnieść szybkość ruchu kolejowego pasażerskiego i towarowego, wzmocnić tory, podnieść wskaźnik wydajności pracy lokomotyw, rozwiązać szereg problemów modernizacji kolejnictwa. Zadania tymi są następnie: związanie pięciu mórz drogą głębokich kanałów, powiązanie transportu wodnego ze stacjami hydro-elektrycznymi oraz mechanizacja przeładunków. Oto – twierdzi on – poważne zadania stojące przed nową sekcją. Nawiasem mówiąc, tego rodzaju wypowiedzenie się „wielkiego specjalisty” sowieckiego transportu rzuca ujemne światło na usiłowania poprawienia za niskiego poziomu transportu sowieckiego, bo świadczy ono, że kwestia ta przerasta widocznie możliwości instytucji zajmujących się transportem, jak Komisariat Komunikacji czy Komisariat Transportu Wodnego oraz wskazuje ponadto na dalsze tendencje narzucania Akademii Nauk spraw, nie związanych ze ścisłą pracą na-

ukową. Do tego rodzaju zadań zaliczyć można, poruszaną ostatnio na posiedzeniu Akademii sprawę współdziałania akademików w podniesieniu poziomu nauczania w szkolnictwie wyższym i średnim.

Podniesienie liczby członków Akademii mniej więcej o 2/3 jest przedstawiane ("Izwiestja" z 12 I rb.), jako zewnętrzny wyraz niebywałego rozmachu pracy badawczo-naukowej w Sowietach. Do czasów rewolucji Akademia obejmowała 14 zakładów naukowych i 8 komisji akademików, dziś zaś ilość jej instytutów, laboratoriów i muzeów ma dochodzić do 100. Naukami, które wykazały się jakoby największymi postępami – są według prasy sowieckiej – biologia, nauki techniczne, chemia, fizyka i matematyka.

Atmosfera, w której odbywały się wybory, robiła wrażenie przywiązywania istotnie większej wagi do potrzeb nauki niż do wskazań czynników oficjalnych, w tej liczbie Stalina, którego poglądy w tej sprawie odbiegają diametralnie od ogólnie przyjętych w innych krajach. Wymagania ich sprowadzały się do następujących zasad: 1) wiedza praktyczna przed teorią (przykłady: Stachanow⁹, Papanin¹⁰), 2) młodzież naukowa sowiecka winna być przede wszystkim uwzględniana, co było ujmowane jako przeciwstawianie tej młodzieży naukowcom, którzy wyszli z przedwojennych szkół.

Przy przeglądaniu spisu kandydatów rzucano się w oczy, że wybory zaprzeczyły powyższemu teozom dość krańcowo. Najpierw tzw. praktycy figurowali na listach kandydackich w małej liczbie, co widać i z podanych kwalifikacji naukowych, gdyż na 248 kandydatów na członków rzeczywistych, poza 5-ma (z których jeden jest kandydatem nauk), wszyscy posiadali stopień doktorski. Widać z tego, że stopień naukowy pozostał jeszcze w pewnej mierze sprawdzianem kwalifikacji naukowych. Poza tym warunkiem formalnym cenzusu naukowego w znacznej swej większości odpowiadają oni dawnym, utartym pojęciom o pracy naukowej i rekrutują się w większości spośród profesorów uniwersyteckich czy kierowników instytucji naukowych, a 17 spośród wybranych członków rzeczywistych było już członkami korespondentami. Chcąc wyrugować te stare pojęcia o pracy naukowej, teoretycznej, oderwanej jakoby całkowicie od życia i jego praktycznych celów, występowano z hasłem powołania do Akademii wychowanków naukowych sowieckiego reżimu, przeciwstawiając ich starym naukowcom według tych określeń – nieproduktywnym, niepostępowym. Wbrew tym założeniom wyniki wyborów nie poszły po linii, wyznaczonej dawniej przez reżim i dały one jako jedynych przedstawicieli młodego pokolenia S. L. Sobolewa¹¹, wybitnego zresztą matematyka Kolmogorowa¹² i Szirszowa¹³, znanego z wyprawy polarnej Papanina. Reszta jak wynika z opisów prasy, to „stara szkoła”. Wbrew więc temu czego można się było spodziewać (vide raport Ambasady z dn. 26 X 1938 r. Nr 15/sow/7) po wypowiedzeniu przez Stalina i Molotowa poglądów na zadania pracy naukowej oraz odpowiedniej kampanii prasy na jesieni zostali wybrani w ogromnej większości ludzie starsi, z przedwojennym wykształceniem. Z powyższego wydaje się, że nastąpiła dość poważna zmiana poglądów sfer rządzących na tę sprawę, co przebiegało m.in. z omówień prasowych oraz artykułu prezydenta Akademii Komarowa¹⁴ ("Izwiestja" z 30 I rb.). Komarow koryguje przeciwstawianie przez Stalina młodego pokolenia naukowców-praktyków – mających za zadanie łamanie „ustalonych formuł” – naukowcom dawnej daty, na

współpracę i uzupełnianie się tych dwóch grup. Dla Stalina (mowa do naukowców 17 V r.ub.) koryfeuszami nauki obok twórców ideologii komunistycznej są Stachanow i Papanin, którzy do Akademii nawet nie kandydowali. Komarow jest innego zdania i twierdzi, że „z koryfeuszami wiedzy powinni być wejść i wybitni młodzi uczeni-praktycy”, nie uważa jednakże, by ten ostatni termin stanowił wyłom w ustalonym pojęciu o pracy naukowej i podkreśla fakt, że jak najściślej był przestrzegany punkt statutu, żądający od członka rzeczywistego prac naukowych pierwszorzędnej naukowej wartości. Twierdzenie to nie jest pozbawione słuszności choć należy uważać je za przesadzone, zwłaszcza jeśli chodzi o grupę nauk technicznych, oraz nie oznacza, by inne względy nie grały roli i nie przeważały ponad naukowymi. Do tej grupy zaliczyćby należało wybór A. J. Wyszyńskiego, prokuratora ZSRR¹⁵ i E. Jarosławskiego¹⁶, wodza wojujących bezbożników: osobistości par excellence politycznych, a nie naukowych. Z drugiej strony stwierdzenie Komarowa nie wyklucza ewentualności pominięcia przy wyborach i wybitniejszych naukowców, niepożądanych jednakże może z powodów politycznych, o które nie trudno w atmosferze sowieckiej „swobody naukowej”. Przykładem tego specjalnego traktowania swobody badań naukowych jest zwalczanie („Prawda” z 11 I br.) kandydatur biologów L. S. Berga¹⁷, członka-korespondenta Akademii Nauk, wyznawcy antydarwinistycznych teorii, opierających się jakoby na idealizmie i poglądach religijnych, oraz zbliżonego do niego ideowo L. A. Kolcowa¹⁸, który miał w r. 1937 wręcz oświadczyć, że swych poglądów nie cofnie. Sam fakt wysunięcia tego rodzaju kandydatur „opozycjonistów” jest dość charakterystyczny choć pozbawiony oczywiście znaczenia praktycznego.

Potwierdzeniem również zaszłej ewolucji w traktowaniu starych naukowców i stosunku do nich młodych był artykuł „Prawdy” z 16 I br., która pisze, że „uczona młodzież idzie równolegle ze starym, zasłużonym pokoleniem, razem z nimi”. Twierdzenie to przeczy pośrednio silnie lansowanej tezie o przewadze sowieckiego przygotowania naukowego nad przedrewolucyjnym, wybory zaś przez wprowadzenie nowych sił do Akademii miały właśnie tę przewagę wykazać.

Trudno ocenić na skutek czego przy tych wyborach nie trzymano się zaleceń i poglądów na te sprawy czynników oficjalnych. Postawić jedynie można hipotezę, że ze względów praktycznych potrzeb nauki pozwolono na zastosowanie się do poglądów odmiennie oceniających kwalifikacje naukowe, może być, iż uczyniono to m.in. również ze względu na możliwość niekorzystnych reperkusji, jakie mogłyby dać się odczuć w akcji około podniesienia poziomu i powiększenia kadr inteligencji, w razie zbyt ścisłego dostosowania się w wyborach do zbyt rewolucyjnych kryteriów pracy naukowej.

W rezultacie w grupie nowowybranych członków rzeczywistych znalazło się sporo, znanych w ZSRR i nieraz za granicą, nazwisk, jak: Abrikosow¹⁹, Awerbach²⁰, Burdienko²¹, Łysienko²², Nikitin²³, Obrazcow, Skriabin²⁴, Sobolew, Speranskij²⁵, A. N. Tołstoj²⁶, Cicin²⁷, Szirszow, Szołochow²⁸ i Szokalski²⁹ – jako członek honorowy (pełna lista w załączeniu). Dla ścisłości dodać jednak należy, iż niektórzy z nich manifestowali często swą całkowitą lojalność wobec reżimu.

Pod względem narodowościowym wyniki wyborów wzmacniają w dalszym ciągu rosyjski charakter Akademii, co wynika nie tylko z ogólnej polityki rusyfikatorskiej ostatnich lat, ale także i z faktu przewagi kulturalnej Rosjan nad innymi na-

rodami Związku Sowieckiego. Wśród nowowybranych członków rzeczywistych znalazła się znaczna stosunkowo ilość kaukazyków (3 Gruzini i 1 Ormianin), co wygląda na uprzywilejowanie tej grupy narodowościowej obywateli sowieckich, gdyż zostali oni wybrani spośród 6-ciu kandydatów, ogólny zaś stosunek wszystkich wybranych do kandydatów jest 1 : 5. Ukraińcy są reprezentowani przez Łysienkę. Ponadto jest parę nazwisk żydowskich. Na liście kandydatów było kilka nazwisk o brzmieniu polskim: Rakowski (Adam Władysławowicz)³⁰, Barański (Mikołaj Mikołajewicz)³¹, Krasowski (Teodor Mikołajewicz)³², Makowski (Włodzimierz Matwiejewicz), Butkiewicz (Włodzimierz Stefanowicz), Zawadowski (Michał Michajłowicz), Minkiewicz (Mikołaj Anatolewicz), Szymański (Julian Aleksandrowicz)³³, Czyżewski (Mikołaj Prokopowicz)³⁴, Pawłowski (Eugeniusz Nikanorowicz)³⁵, Szokalski (Juliusz Michajłowicz), trzech ostatni zostali wybrani do Akademii.

28 lutego r.b. odbyło się posiedzenie plenarne Akademii Nauk, na którym ustalono przydziały akademików do poszczególnych oddziałów [tj. wydziałów – JP]. Najliczniejszym osobowo oddziałem będzie oddział nauk technicznych (30 człon. rzeczyw. i 39 członk. korespondentów), drugim z rzędu jest oddział biologii (23 i 27). Szereg akademików będzie pracowało równocześnie w dwóch oddziałach.

Na wniosek prezydenta Akademii Komarowa przyjęto szereg poprawek do statutu Akademii (treści ich prasa jak dotąd nie ogłosiła). Na posiedzeniu tym prezydium Akademii zostało wybrane w składzie następującym:

W. L. Komarow – Prezydent

O. J. Schmidt³⁶ – I Wiceprezydent

I. M. Gubkin³⁷ – II (zmarł 24 IV 39)

E. A. Czudekow³⁸ – III

A. A. Bohomolec³⁹, A. J. Wyszyński, T. D. Łysienko, W. N. Obrazcow, A. E. Fersman⁴⁰ – członkowie prezydium. E. S. Warga⁴¹, W. P. Nikitin, A. M. Deborin⁴², P. I. Stiepanow⁴³, L. A. Orbeli⁴⁴, A. N. Kołmogorow, I. I. Mieszczaninow⁴⁵ i A. N. Bach⁴⁶ – zostali wybrani przez poszczególne oddziały ich sekretarzami.

Zwraca uwagę wysoki stosunek liczbowy w nowowybranych władzach Akademii nowych akademików. W prezydium jest ich na 9 osób – 4-ch, wśród sekretarzy oddziałów – 4 na 8-miu. Z dawnych członków prezydium pozostali Komarow, Gubkin i Fersman.

Tak znaczne „odmłodzenie” władz akademii jest zapewne pierwszym krokiem na drodze, zapowiedzianego ożywienia i wzmocnienia działalności Akademii, koniecznością którego uzasadniano swojego czasu decyzję Rady Komisarzy Ludowych o podniesieniu ilości członków Akademii.

(ref. O. Czarliński)

Ambasador R.P.
(Dr Wacław Grzybowski)

Otrzymuje:

MSZ – Gabinet Ministra

” – P. Dyrektor Kobyłański

” – P. VI

Sztab Główny O.[ddziału] II.

Ministerstwo Wyzn.[ań Religijnych] i Ośw.[iecenia] Publicznego Wydział
Prezydyalny
Akademia Nauk w Krakowie [Polska Akademia Umiejętności]
Warszawskie Towarzystwo Naukowe [Towarzystwo Naukowe Warszawskie]

Członkowie rzeczywiści Akademii Nauk ZSRR
wybrani w dniach 28 i 29 stycznia 1939 r.

Nauki fizyko-matematyczne

Kapica P. L.
Kołmogorow A. N.
Sobolew S. L.
Fog W. A.
Szajn G. A.

Nauki geologiczno-geograficzne

Grigorjew A. A.
Zawarickij A. N.
Stiepanow P. I.
Usow M. A.
Szirszow [Szyrshow] P. P.
Szokalski J. M. (czł. hon.)

Nauki biologiczne

Abrikosow A. T.
Awerbach M. T.
Aniczkow N. N.
Beritaszwili I. S.
Burdienko N. N.
Łysienko T. D.
Pawłowski E. N.
Skriabin K. T.
Spiranskij [Spieranski] A. D.
Cicin N. W.
Sztern L. S. (kobieta)

Nauki chemiczne

Namietkin S. S.
Orechow [Oriechow] A. P.
Terenin [Tierienin] A. N.
Chłopin W. G.
Szorygin P. P.
Grigorjew [J. F.]

Nauki techniczne

German A. P.
Gudcow W. T.
Kirpiszew M. W.
Koczin N. E.
Kulebakin W. S.
Linnik W. P.
Muscheliszwili N. J.
Nikitin W. P.
Obrazcow W. N.
Papaleksi N. D.
Pozdjunin W. L.
Czyżewskij N. P.
Czudakow E. A.
Szewiakow L. D.
Szulejkin M. W.

Historia i filozofia

Cotje J. W.
Dżawachiszwili I. A.
Manandjan J. A.
Mitin M. B.
Rotstein F. A.
Jarosławskij E. M.

Ekonomia i prawo

Warga E. S.
Wyszynskij A. J.
Trajnin J. P.
Trachtenberg J. A.

Językoznawstwo i literatura

Barannikow A. P.
Łuppoł I. K.
Obnorski S. P.
Tołstoj A. N.
Szołochow M. A.

Przypisy

¹ O podróży W. Świątosławskiego do ZSRR i jego odczucie na Zamku Królewskim w Warszawie zob. J. Róźiewicz: *Polsko-radzieckie stosunki naukowe w latach 1918–1939*. Wrocław 1979 s. 102–105, tam też podana obszerniejsza literatura i źródła. O żywym zainteresowaniu nauką w ZSRR świadczą też informacje o niej zamieszczone w czasopiśmiennictwie polskim, w tym na łamach „Nauki Polskiej”, m.in.: T. Mikulski: *Z życia naukowego Związku Rad Socjalistycznych Republik*. „Nauka Polska” 1932 T. 16 s. 138–146; Tegoż: *Z życia naukowego Związku Rad Socjalistycznych Republik*. „Nauka Polska” 1933 T. 17 s. 291–295; A. Bachulski: *Nauki historyczne w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich*. „Nauka Polska” 1935 T. 20 s. 290–302; J. Reutt: *Akademia Nauk ZSRR o potrzebach i organizacji nauki sowieckiej*. „Nauka Polska” 1937 T. 22 s. 257–261.

² Wacław Grzybowski (1887–1959) – dr filozofii, dyplomata, od 1926 r. szef gabinetu premiera, od 1927 r. poseł w Pradze, w latach 1936–1939 ambasador RP w Moskwie.

³ *220 let Akademii Nauk SSSR*. Moskwa 1945 s. 17.

⁴ Na mocy statutu z 1935 r. Akademia Nauk ZSRR była bezpośrednio podporządkowana Radzie Komisarzy Ludowych ZSRR; zob. *Ustawy Akademii Nauk SSSR 1724–1974*. Moskwa 1975 s. 141.

⁵ Zob. B. Jacewski: *Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918–1939*. Wrocław 1978 s. 205–208.

⁶ W dzienniku podawczym nr 574/39.

⁷ Było to zgodne z § 15 statutu z 1935 r. Akademii Nauk ZSRR, na mocy którego liczbę członków rzeczywistych i korespondentów Akademii określała Rada Komisarzy Ludowych. Zob. *Ustawy Akademii Nauk SSSR*, dz.cyt., s. 143.

⁸ Obrazcow Władimir N. (1874–1949) – specjalista od zagadnień transportu, przewodniczący Wszeczhwiązkowego Inżynierjno-Technicznego Towarzystwa Kolejarzy.

⁹ Stachanow Aleksiej G. (1905–1977) – górnik z Donbasu, inicjator socjalistycznego współzawodnictwa pracy, w 1935 r. ustanowił rekord wydobywania węgla, co zapoczątkowało współzawodnictwo pracy – tzw. ruch stachanowski.

¹⁰ Papanin Iwan D. (ur. 1894) – badacz polarny, kontradmirał, od 1932 r. kierownik radzieckich stacji arktycznych, 1937–38 kierował pierwszą stacją badawczą na dryfującej krze (dryf trwał 274 dni).

¹¹ Sobolew Siergiej L. (ur. 1908) – matematyk, od 1935 prof. uniw. w Moskwie, od 1961 r. dyr. Instytutu Matematycznego i Centrum Obliczeniowego w Nowosybirsku, autor prac z teorii sprężystości, równań różniczkowych cząstkowych, pierwszy wprowadził pojęcie dystrybucji jako uogólnione rozwiązanie równania różniczkowego.

¹² Kołmogorow Andriej N. (ur. 1903) – matematyk, od 1931 r. prof. uniw. w Moskwie, od 1956 r. czł. PAN, od 1958 r. dr h.c. Uniwersytetu Warszawskiego, czł. honorowy Polskiego Towarzystwa Matematycznego, autor licznych prac z zakresu teorii funkcji rzeczywistych, logiki, topologii, analizy funkcjonalnej.

¹³ Szyszow Piotr P. (ur. 1905) – oceanograf, hydrobiolog, badacz mórz polarnych, uczeń wyprawy Papanina na dryfującej krze.

¹⁴ Komarow Władimir L. (1896–1945) – botanik, od 1918 r. prof. uniw. w Leningradzie, 1936–45 prezes Akademii Nauk ZSRR, zajmował się głównie systematyką i ekologią roślin oraz florystyką.

¹⁵ Wyszyński Andriej J. (1883–1954) – prawnik, 1935–39 prokurator ZSRR, 1939–44 zastępca przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych, 1949–53 minister spraw zagranicznych.

¹⁶ Jarosławski Jemielian M. (1878–1943) – działacz partyjny, historyk ruchu robotniczego, publicysta, redaktor „Bezbożnika”.

¹⁷ Berg Lew S. (1876–1950) – geograf i biolog, prof. uniw. w Leningradzie, honorowy członek Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1946 r.).

¹⁸ Kolcow Nikołaj K. (1872–1940) – biolog, członek korespondent Akademii Nauk od 1915 r., pionier biologii eksperymentalnej w Rosji i ZSRR.

¹⁹ Abrikosow Aleksiej I. (1875–1955) – anatomopatolog, od 1918 r. prof. Instytutu Medycznego w Moskwie, członek PAU (wybrany w 1934 r.), dał opisy pierwotnych zmian gruźliczych w płucach, mięśniaków mioldastycznych, zmian morfologicznych w alergii.

²⁰ Awerbach Michaił I. (1872–1944) – oftalmolog, autor ponad stu prac z tego zakresu.

²¹ Burdienko Nikołaj N. (1876–1946) – chirurg, od 1910 r. prof. uniw. w Dorpacie, od 1923 r. prof. uniw. w Moskwie, organizator i pierwszy prezes Akademii Nauk Medycznych ZSRR, pionier neurochirurgii w ZSRR.

²² Łysienko [Łysenko] Trofim D. (1898–1976) – agrobiolog, dwukrotnie prezes Wszechzwiązkowej Akademii Nauk Rolniczych, teorie genetyczne Łysienki okazały się błędne, a jako oficjalnie obowiązujące wpłynęły negatywnie na rozwój radzieckiej biologii i rolnictwa.

²³ Nikitin Wasilij P. (ur. 1893) – elektromechanik, od 1933 prof. Wyższej Szkoły Technicznej w Moskwie.

²⁴ Skriabin Konstantin I. (1878–1972) – parazytolog, założyciel Instytutu Helminologii, od 1959 r. czł. PAN.

²⁵ Spieranski Aleksiej D. (1888–1961) – patofizjolog, od 1934 prof. Instytutu Medycyny Eksperymentalnej w Moskwie, prace o roli systemu nerwowego w procesach patologicznych.

²⁶ Tołstoj Aleksiej N. (1883–1945) – znany pisarz, jeden z głównych przedstawicieli rosyjskiej prozy historycznej.

²⁷ Cicin Nikołaj W. (ur. 1898) – botanik, genetyk. 1931–1937 organizator i kierownik dużego laboratorium w Saratowie.

²⁸ Szołochow Michaił A. (1905–1984) – znany pisarz, autor powieści poświęconych kozactwu dońskiemu w okresie rewolucji i wojny domowej, nagroda Nobla w 1965 r.

²⁹ Szokalski Julij M. (1856–1940) – geograf, oceanograf i kartograf, od 1925 r. prof. uniw. w Leningradzie, 1917–1931 prezes Towarzystwa Geograficznego ZSRR, od 1929 r. członek honorowy Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

³⁰ Rakowski Adam W. (1879–1941) – fizykochemik, od 1920 r. prof. uniw. w Moskwie.

³¹ Baranski Nikołaj N. (1881–1963) – geograf, działacz rewolucyjny, od 1929 r. prof. uniw. w Moskwie.

³² Krasowski Fiedosij N. (1878–1948) – geodeta, od 1917 r. prof. Instytutu Geodezyjnego w Moskwie.

³³ Szymański Julian A. (1883–1962), specjalista budowy okrętów.

³⁴ Czyżewski Nikołaj P. (1873–1952) – metalurg, koksochemik, od 1910 r. prof. Instytutu Technologicznego w Tomsku, a po rewolucji Instytutu Kopalni Palnych AN ZSRR, m.in. opracował sposób wytopu stali w próżni.

³⁵ Pawłowski Jewgienij N. (1884–1965) – zoolog i parazytolog, 1921–1926 prof. Wojskowej Akademii Medycznej, autor prac z zakresu biologii i ekologii pasożytów, warunków powstawania epidemii i walki z nimi, od 1959 r. czł. PAN.

³⁶ Schmidt Otto J. (1891–1956) – matematyk, astronom, geograf, prace z zakresu algebry i kosmologii, 1920–1956 prof. uniw. w Moskwie, 1939–1942 wiceprezes AN ZSRR.

³⁷ Gubkin Iwan M. (1871–1939) – geolog, autor prac o genezie i występowaniu ropy naftowej, współorganizator radzieckiego przemysłu naftowego.

³⁸ Czudakow Jewgienij A. (1890–1953) – teoretyk budowy maszyn, od 1926 r. prof. Wyższej Szkoły Technicznej w Moskwie, 1938–1942 wiceprezes Akademii Nauk ZSRR.

³⁹ Bohomolec Alesandr A. (1881–1946) – patofizjolog, prezes Akademii Nauk Ukraińskiej SSR, twórca szkoły patofizjologii.

⁴⁰ Fersman Aleksandr J. (1883–1945) – geochemik i mineralog, 1910–1912 prof. uniw. w Moskwie.

⁴¹ Warga Jewgienij S. (1879–1964) – ekonomista, 1927–1947 dyr. Instytutu Gospodarki i Polityki Światowej AN ZSRR.

⁴² Dieborin Abram M. (1881–1963) – filozof i historyk, działacz rewolucyjny i partyjny, w 1931 r. usunięty ze stanowisk kierowniczych pod zarzutem „mniejszewizującego idealizmu”.

⁴³ Stiepanow Paweł I. (1880–1947) – geolog, współzałożyciel Muzeum Geologicznego im. F. N. Czernyszoba i jego dyrektor w latach 1926–1947, autor prac z zakresu geologii złóż węglowych.

⁴⁴ Orbeli Leon A. (1882–1958) – fizjolog, uczeń i współpracownik Iwana Pawłowa, 1925–1950 prof. Wojskowej Akademii Medycznej w Leningradzie, 1936–1950 dyr. Instytutu Fizjologii AN ZSRR.

⁴⁵ Mieszczaninow Iwan I. (1883–1967) – językoznawca i archeolog, prof. uniw. w Leningradzie, autor prac z językoznawstwa ogólnego i kaukaskiego.

⁴⁶ Bach Aleksiej N. (1857–1946) – biochemik, działacz rewolucyjny, twórca radzieckiej szkoły biochemii, główne prace dotyczą oddychania komórkowego ludzi i zwierząt.